

Rudolf Filipović - Antica Menac
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb

DOPRINOS TEORIJI PROUČAVANJA ANGLICIZAMA U RUSKOM I HRVATSKOM JEZIKU: odnos primarne i sekundarne adaptacije

Nacrtak

U teoriji kontaktne lingvistike analiza anglicizama provodi se u dvije faze. U prvoj fazi, primarnoj adaptaciji, analizira se prijenos značenja anglicizama iz jezika davaoca u jezik primalac (ovdje ruski i hrvatski). Tada značenje a) može ostati nepromijenjeno, b) može se smanjiti njegov broj, c) može se suziti njegovo značenjsko polje. U drugoj se fazi, sekundarnoj adaptaciji, analiziraju anglicizmi integrirani u jezike primaoca (ruski ili hrvatski), a njihovo značenje može proći kroz dvije promjene: a) proširenje broja značenja i b) proširenje semantičkog polja.

I. Uvod

1.1. U suvremenoj teoriji jezika u kontaktu (Filipović 1986) analiza anglicizama u europskim jezicima osniva se na nekoliko teoretskih postavki: engleski model, prelazeći u sustav jezika primaoca, postupno se adaptira na nekoliko razina prije nego dobije svoj konačni oblik i značenje, i tek nakon te složene adaptacije postaje sastavnim elementom jezika primaoca. Naša dosadašnja istraživanja kontaktne lingvistike pokazala su da engleski model mora proći kroz najmanje četiri razine prije nego može postati punopravnim anglicizmom, i to: a) ortografsku, b) fonološku, c) morfološku i d) semantičku.

1.2. Naša analiza anglicizama u ruskom i hrvatskom jeziku dokazala je gornju postavku, ali je isto tako ukazala na neke probleme koji pokazuju da se adaptacija ne završava integracijom anglicizama u jezik primalac.

2. Teorija

2.1. Teorija jezika u kontaktu (Filipović 1986, 1990), kako smo je mi definirali i primijenili u analizi anglicizama u ruskom i hrvatskom, osniva se na procesu supstitucije, a to znači da je analiza adaptacije engleskog modela u anglicizam koncentrirana na razvoj, koji pokriva fonološku i morfološku razinu. Taj novi tip analize i njezine rezultate nazvali smo novim terminima, koji direktno ukazuju o kakvom se procesu radi: na fonološkoj razini taj se proces zove *transfonemizacija* (Filipović 1981, Filipović - Menac 1993), a na morfološkoj razini nazvali smo ga *transmorfemizacijom* (Filipović 1980, Filipović - Menac 1995). Oba procesa mogu imati tri tipa ili tri stupnja. Tipovi transfonemizacije jesu *nulta*, *kompromisna* (ili *djelomična*) i *slobodna* transfonemizacija. Stupnjevi transmorfemizacije jesu: *nulta*, *kompromisna* (ili *djelomična*) i *potpuna*. Na semantičkoj se razini promjene značenja klasificiraju u tri tipa: a) *nulta ekstenzija značenja*, b) *suzenje značenja* i c) *proširenje značenja* (Filipović 1995, Filipović - Menac 1996).

2.2. Proučavanje procesa adaptacije na osnovi triju spomenutih principa pokazalo je da se naša osnovna teorija kontaktne lingvistike može i mora dalje razvijati kako bismo precizirali prvotno definirane principe adaptacije. Analiza anglicizama u ruskom i hrvatskom jeziku pokazala je da se javljaju neke pojave koje nisu potpuno u skladu s principima osnovne teorije jezika u dodiru i da su te pojave ostale izvan dotadašnjeg teoretskog i metodološkog okvira proučavanja. Ta nas je činjenica navela da uvedemo *primarnu* i *sekundarnu* adaptaciju, u kojima se javljaju *primarne* i *sekundarne promjene*. Na taj su se način sva tri spomenuta principa razvila u *dvostupnjevitu adaptaciju*: 1. u primarnu i sekundarnu transfonemizaciju, 2. u primarnu i sekundarnu transmorfemizaciju, 3. u primarnu i sekundarnu transsemantizaciju. Našu analizu, dakle, provodimo na bazi dvostupnjevitosti, a rezultati našeg istraživanja pokazuju da se taj novi pristup analizi anglicizama može smatrati inovacijom odnosno doprinosom teoriji proučavanja anglicizama i dopunom kontaktnoj lingvistici.

2.3. Primarna i sekundarna adaptacija razlikuju se po kronološkom i po kvalitativnom pristupu. Dok je prvi određen već svojim nazivom, tj. pokazuje kronologiju adaptacije, drugi određuje kvalitativne promjene i njihove rezultate. Kvalitativni pristup pomaže da se utvrde promjene koje su ostale izvan ranijih teoretskih i metodoloških okvira.

Primarna adaptacija (I) javlja se u bilingvalnoj sredini u dodiru jezika davaoca s jezikom primaocem. Rezultat je te adaptacije promjena modela u kompromisnu repliku i u repliku. U tom se procesu mogu javljati mnoge varijante (stalne i povremene) kompromisne replike. *Sekundarna adaptacija* (II) javlja se u monolingvalnoj sredini jezika primaoca. Anglicizam je potpuno integriran u sustav jezika primaoca i može biti podložan promjenama kao svaka druga riječ toga jezika.

2.4. Prema našoj teoriji i analizi anglicizama u europskim jezicima primarna i sekundarna adaptacija javljaju se na svim trima razinama. Čestoća te pojave i broj primjera na pojedinim razinama zavise o mnogim činiteljima. Te se promjene javljaju u svim jezicima u kojima je jezično posuđivanje česta pojava, a broj anglicizama dosta velik. Dosadašnja analiza adaptacije anglicizama pokazala je da se u većini jezika javljaju ta dva tipa adaptacije rjeđe na fonološkoj razini, češće na morfološkoj razini (sekundarna rjeđe od primarne), a da je semantička razina s teoretskoga gledišta najzanimljivija, jer se uvođenjem opozicije primarna - sekundarna adaptacija rješavaju mnogi dosada neriješeni problemi. Kako se u vremenski ograničenom referatu ne mogu dovoljno duboko i dovoljno široko analizirati sve tri razine, odlučili smo da našu tezu "odnos primarne i sekundarne adaptacije doprinos je teoriji proučavanja anglicizama" prikažemo na primjerima anglicizama u ruskom i hrvatskom jeziku i da je dokažemo u analizi semantičke razine.

2.5. Dodatni razlog zašto obrađujemo problem odnosa primarne i sekundarne adaptacije samo na semantičkoj razini jest i taj što naša analiza, pored osnovnog razloga i cilja, ima i mogućnost da proširi teoretsku osnovu T. E. Hopea (1960), koja navodi samo tri stupnja adaptacije: a) nultu semantičku ekstenziju, b) proširenje značenja, c) suženje značenja. Kako se u to doba (šezdesetih godina) nije razlikovalo više od jedne vrste adaptacije (tj. samo primarne), analiza značenja završavala je integracijom anglicizama u sustav jezika primaoca. Naša analiza, proširena na sekundarnu adaptaciju, koja se provodi u sklopu jezika primaoca, omogućila je da se Hopeova podjela od tri stupnja proširi na pet stupnjeva.

T. E. Hope (1960)

1. nulta semantička ekstenzija
2. suženje značenja
3. proširenje značenja

R. Filipović (1986, 1990)

1. (1) nulta semantička ekstenzija
2. (2a) suženje broja značenja
3. (2b) suženje polja značenja
4. (3a) proširenje broja značenja
5. (3b) proširenje polja značenja

2.6. Proces adaptacije engleskog modela na semantičkoj razini prema navedenih pet stupnjeva može se podijeliti u dvije skupine: a) prema razvoju engleskog modela odnosno promjenâ koje se javljaju u tijeku primarne adaptacije, i b) prema razvoju anglicizma u tijeku sekundarne adaptacije. Promjene značenja koje se javljaju u primarnoj adaptaciji nazvat ćemo *prijenosom* značenja, a promjene značenja u tijeku sekundarne adaptacije nazvat ćemo *prilagodbom* značenja. Kod *prijenosa* se iz jezika davaoca u jezik primalac prenosi samo osnovno značenje engleskog modela koje ostaje isto (1.) ili se samo sužava (2. i 3.), a ne mijenja se u svojoj biti. Kod *prilagodbe* značenja u tijeku sekundarne adaptacije mijenja se značenje integriranog anglicizma proširenjem broja značenja i značenjskog polja. U sljedećem odjeljku, pod naslovom *Analiza*, ilustrirat ćemo sve te pojave.

3. Analiza

3.1. Analiza prijenosa značenja - primarna adaptacija (I)

3.1.1. *Nulta semantička ekstenzija* (1.) realizira se u velikom broju anglicizama i u većini primjera prenosi se jedino značenje engleskog modela u anglicizam jezika primaoca bez promjene.

R u s k i

H r v a t s k i

- a) E *beefsteak* (1) R (I) бифштекс   E *beefsteak* (1) H (I) biftek
 b) E *boxer*¹ (1) R (I) боксёр   E *boxer*¹ (1) H (I) boksač

- a) U oba jezika anglicizam izveden od engleskog modela *beefsteak* ima isto značenje, tj. 'naglo pečeni goveđi odrezak'.
 b) Ruski anglicizam боксёр i hrvatski *boksač* u značenju 'športaš koji se bavi boksom' izvedeni su od engleskog modela *boxer*¹ u spomenutom značenju, za razliku od *boxer*² u značenju 'vrsta psa'.

3.1.2. *Suženje broja značenja* (2.) sljedeći je stupanj koji predstavlja specijalizaciju od većega broja značenja u engleskom modelu na jedno ili (rjeđe) dva značenja u anglicizmu. To je vrlo česta pojava, u kojoj nalazimo jedan od osnovnih principa jezičnog posuđivanja - prenošenje značenja vezanog za predmet, pojam ili pojavu, koje jezik primalac preuzima iz jezika davaoca.

R u s k i

H r v a t s k i

E *champion* (5/8/)

E *champion* (5/8/)

R (I) чемпион (#4a)

H (I) šampion(#4a)

Engleska riječ *champion* ima pet osnovnih značenja i tri podznačenja, dakle ukupno osam značenja. U dva proučavana jezika primaoca u procesu sužavanja broja značenja zadržano je samo značenje 4a, tj. u ruskom anglicizam чемпион ima značenje 'športaš pobjednik u natjecanju', a u hrvatskom šampion je 'prvak, najbolji sudionik u sportskom natjecanju'.

3.1.3. *Suženje značenjskog polja* (3.) treći je stupanj prijenosa. Ta je pojava u poređenju s navedenima dosta rijetka. U analizi anglicizama u ruskom i hrvatskom jeziku nalazimo je vrlo rijetko.

R u s k i

E *dog* (14/37/) R (I) дог (#1a)

H r v a t s k i

E *dog* (14/37) H (I) doga (#1a)

Suženje u značenjskom polju engleskog modela *dog*, koji označuje sve vrste pasa, u ruskom i u hrvatskom anglicizmu znači psa posebne pasmine, koja se u engleskom zove *Great Dane*.

H r v a t s k i

E *pantry* H (I) pentri

Engleski model *pantry* znači 'smočnica, ostava' (općenito). Suženjem značenjskog polja u primarnoj adaptaciji hrvatski anglicizam *pentri* suzio je značenje na 'smočnica na brodu'.

R u s k i

E *escalation* (1) R (I) эскалация

Engleski model *escalation* označuje u širem smislu 'širenje, povećanje (npr. cijena i sl.)' Procesom sužavanja značenja u ruskom jeziku anglicizam эскалация dobiva značenje 'širenje vojnih akcija, rata i sl.'

3.2. *Analiza prilagodbe značenja - sekundarna adaptacija (II)*

3.2.1. *Analiza sekundarnih promjena* zahtijeva detaljniji postupak jer je vezana uz upotrebu integriranog anglicizma u jeziku primaocu. Sekundarna se adaptacija provodi kroz dva stupnja: a) *prijenos značenja* (I) s engleskog modela na odgovarajući anglicizam u sustavu jezika primaoca i b) *prilagodba značenja* (II) anglicizma koja počinje nakon njegove integracije u jezik primalac i vezana je uz upotrebu tog anglicizma u jeziku primaocu. Osnovna osobina sekundarne adaptacije i prilagodbe značenja jest proširenje broja značenja i značenjskog polja. U širenju značenjskog polja igra ulogu i sociološki faktor. Naime, proširenje

značenja jest posljedica šire i slobodnije upotrebe anglicizma: prvobitno on ima vrlo precizno određeno značenje, a u ovoj fazi značenje mu se proširuje jer je vezano na uporabu u određenoj sredini na području jezika primaoca. Dakle, zadatak je naše analize pokazati tip i stupanj promjene značenja od časa integracije anglicizma u sustav jezika primaoca do stupnja u kojem se značenje anglicizma u jeziku primaocu promijenilo. U tom se periodu značenje anglicizama može promijeniti i dva puta, pa bi se stoga drugo mijenjanje značenja moglo kvalificirati i kao tercijarna promjena. Da bismo ilustrirali te promjene, analizirat ćemo razvitak nekoliko engleskih modela u dvije faze u oba jezika koja istražujemo.

3.2.1. Engleski model *Wall Street* u procesu primarne adaptacije zadržava u oba jezika primaoca značenje engleskog modela 'naziv njujorške ulice u kojoj se nalaze banke i druge financijske ustanove'.

R u s k i

E *Wall Street* (1) R (I) Уолл Стрит

H r v a t s k i

E *Wall Street* (1) H (I) Wall Street

U sekundarnoj adaptaciji, pošto je taj anglicizam integriran u sustave jezika primalaca, dolazi u ruskom i hrvatskom do proširenja značenja u broju, te taj anglicizam, pored osnovnog značenja, u oba jezika znači i 'krupni američki kapital i njegovi interesi'.

R u s k i

E *Wall Street* (1) R (II) Уолл Стрит

(krupni američki kapital i njegovi interesi)

H r v a t s k i

E *Wall Street* (1) H (II) Wall Street

(krupni američki kapital i interesi)

3.2.2. Engleski model *nylon* (koji u engleskom ima pet značenja) u tijeku primarne adaptacije u hrvatskom kao jeziku primaocu smanjio je broj značenja od pet na dva i znači 'najlonsko vlakno' i 'materijal od tog vlakna'.

H r v a t s k i

E *nylon* (3/5/) H (I) najlon (# 1.,2.)

U sekundarnoj adaptaciji, pošto je taj anglicizam bio u čestoj uporabi u hrvatskom kao jeziku primaocu, broj njegovih značenja proširio se na četiri pa pored najlonskog vlakna i materijala znači i 'plastika kao materijal' i 'plastična vrećica'.

H r v a t s k i

E *nylon* (3/5/) H (II) najlon

(plastika, plastična vrećica)

3.2.3. Engleski model *catamaran* (koji u engleskom ima šest značenja) adaptiran je u ruskom jeziku u anglicizam *катамаран*, a u hrvatskom u anglicizam *katamaran* procesom sužavanja značenja u broju. U primarnoj je adaptaciji njegovo značenje 'brod sa dva trupa'.

R u s k i

E *catamaran* (6) R (I)

катамаран (#2.)

H r v a t s k i

E *catamaran* (6) H (I)

katamaran (#2.)

U sekundarnoj adaptaciji taj je anglicizam u ruskom proširio broj značenja. Novo je značenje 'hidroavion dvotrupac'.

R u s k i

E *catamaran* (6) R (II) *катамаран* (hidroavion dvotrupac)

3.2.4. Engleski model *cover coat* u primarnoj je adaptaciji zadržao u oba jezika svoje značenje 'vrsta kratkog športskog ogrtača'.

R u s k i

E *cover coat* (1) R (I) *коверкот*

H r v a t s k i

E *cover coat* (1) H (I) *koverkot*

U sekundarnoj adaptaciji u ruskom je jeziku taj anglicizam proširio svoje značenjsko polje te pored gore navedenog ogrtača označuje i vunenu tkaninu od koje se taj ogrtač izrađuje.

R u s k i

E *cover coat* (1) R (II) *коверкот*

(vrsta vunene tkanine)

3.2.5. Engleski model *cargo* ima značenje 'trgovački teret na brodu' i to je značenje zadržao kao ruski anglicizam u procesu primarne adaptacije.

R u s k i

E *cargo* (1) R (I) *капро*

U sekundarnoj adaptaciji razvilo se u ruskom kao jeziku primaocu još jedno značenje - 'osiguranje brodskog tereta'.

Ruski

E *cargo* (1) R (II) *капро* (osiguranje brodskog tereta)

3.2.6. Engleski model *corner* u primarnoj adaptaciji ima suženje značenja u broju pa je od sedamnaest osnovnih značenja zadržao u hrvatskom samo jedno, i to 'udarac iz kuta (kazna u nogometu)'.

H r v a t s k i

E *corner* (17) H (I) *korner* (#9.)

Kad je anglicizam *korner* ušao u širu uporabu, stekao je kao i druge hrvatske riječi mogućnost da prođe i kroz sekundarnu adaptaciju te je njegovo značenje podvrgnuto procesu proširenja značenjskog polja. Tako je riječ *korner* dobila dodatno značenje 'prostor nogometnog igrališta iza crte gola'.

H r v a t s k i

E *corner* (17) H (II) *korner*
(prostor iza crte gola)

4. Zaključak

Provedena analiza anglicizama u ruskom i hrvatskom jeziku pokazala je da proces adaptacije engleskog modela na semantičkoj razini prolazi kroz dvije faze. U prvoj fazi prolazi kroz primarnu adaptaciju, što znači da je značenje engleskog modela preneseno u jezik primalac na tri načina, i to:

- a) Značenje engleskog modela prenosi se bez promjena u anglicizam jezika primaoca. Taj se proces naziva *nultom semantičkom ekstenzijom*.
- b) Značenje engleskog modela sužava se u broju te se zadržava samo jedno (rjeđe dva) od većeg broja značenja. Taj proces nazivamo *suženjem broja značenja*;
- c) Značenje engleskog modela sužava se u svome polju, pa taj proces nazivamo *suženjem polja značenja*.

Sva ta tri tipa adaptacije nazivamo *prijenosom značenja*.

U drugoj fazi adaptacije na semantičkoj razini anglicizam prolazi kroz *sekundarnu adaptaciju*, u kojoj promjena značenja započinje istom u jeziku primaocu, tj. u već integriranom anglicizmu. U toj adaptaciji značenje integriranog anglicizma se mijenja jer se proširuje broj ili polje značenja. Stoga smo taj proces nazvali *prilagodбом značenja* jer nema direktne veze s osnovnim značenjem engleskog modela. Tu se javljaju dva oblika prilagodbe:

- a) *Proširenje broja značenja*, što znači da je broj značenja integriranog anglicizma povećan;
- b) *Proširenje polja značenja*, u kojem se promjena značenja integriranog anglicizma proširuje tako da obuhvaća šire semantičko područje.

Prema tome, analiza značenja anglicizma u ruskom i hrvatskom jeziku, koja je izvršena na principu *dvostupnjevitosti* (primarnosti i sekundarnosti), dala je rezultate koji potvrđuju našu tezu da je odnos primarne i sekundarne adaptacije doprinos teoriji proučavanja anglicizama.

LITERATURA

- Barnhart, Robert K., ur, *The World Book Dictionary*, World Book, Inc. Chicago, London, Sydney, Toronto 1996.
- Filipović, Rudolf, *Transmorphismization: Substitution on the Morphological Level Reinterpreted*, *Studia Romanica et Anglica Zagrabienensia* XXV: 1-8, 1980.
- Filipović, Rudolf, *Transphonemization: Substitution on the Phonological Level Reinterpreted*, *Europäische Mehrsprachigkeit*, ed. by W. Pöckl, Niemeyer: 125-133, 1981.
- Filipović, Rudolf, *Teorija jezika u kontaktu*, Zagreb 1986, 322 str.
- Filipović, Rudolf, *Anglicizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku*, Zagreb 1990, 336 str.
- Filipović, Rudolf, *Some Problems in Compiling an Etymological Dictionary of Anglicisms*, u: Werner Winter (ur.) *On Languages and Language*, Mouton de Gruyter, Berlin - New York 1995, 127-143.
- Filipović, Rudolf - Antica Menac, *Transfonemizacija u 'Rječniku anglicizama u ruskom jeziku': teorija i primjena*, *Suvremena lingvistika* 35-36, Zagreb 1993, 59-75.
- Filipović, Rudolf - Antica Menac, *Transmorfemizacija u 'Rječniku anglicizama u ruskom jeziku': teorija i primjena*, *Filologija* 24-25, Zagreb 1995, 101-119.
- Filipović, Rudolf - Antica Menac, *Semantička adaptacija u 'Rječniku anglicizama u ruskom jeziku': teorija i primjena*, *Croatica* XXVI, 42-44, Zagreb 1996, 111-124.
- Haugen, Einar, *The Analysis of Linguistic Borrowing*, *Language* 26, 210-223, 1950.
- Hope, T. E., *The Analysis of Semantic Borrowing*, *Essays Presented to C. M. Girdlestone*, University of Durham: 125-141, 1960.
- Словарь иностранных слов*, "Русский язык", Москва 1984.
- Webster's Third New International Dictionary of the English Language*, Merriam, Springfield MA, 1971.

SUMMARY

A CONTRIBUTION TO THE THEORY OF CONTACT LINGUISTICS:
Primary and secondary adaptation of anglicisms in Russian and Croatian

Our analysis of the process of the adaptation of anglicisms on the semantic level shows that due to the innovative element - primary and secondary adaptation - which we have built into the theory of contact linguistics on all three levels, has two phases. The first phase is governed by the primary adaptation and the result is threefold: a) the meaning of the English model is transferred directly into the anglicism and this process is called zero semantic extension; b) the meaning of the English model is restricted in number, i.e. one or two meanings of the English model are transferred into the anglicism in the receiving language, and the process is called the restriction in number; c) the meaning of the English model is restricted in its field and this is called the restriction of meaning in the field.

This whole process is classified as the transfer of meaning. The second phase is governed by the secondary adaptation which begins after the anglicism has already been completely integrated into the system of the receiving language. The meaning of the anglicism changes as it extends the number and the field of the meaning. The twofold change is realized as:

a) the extension of meaning in number which means that the meaning of the anglicism integrated into the system of the receiving language has been extended; b) the extension of meaning in a semantic field which means that the meaning of the anglicism integrated into the receiving language has been extended. This process is called adaptation of meaning. The results of the analysis prove that the application of primary and secondary adaptation represents a new contribution to the theory of contact linguistics.